

เขื่อนแม่กวงอุดมธารา (Mae Kuang Udomthara Dam)
โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่กวง (Mae Kuang Operation and Maintenance Project)

ความเป็นมาของโครงการ

ลำน้ำแม่กวง เป็นลำน้ำสาขาใหญ่สาขาหนึ่งของลำน้ำปิง มีต้นน้ำอยู่ที่บริเวณเทือกเขาในท้องที่อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงใหม่ติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ลำน้ำนี้ไหลผ่านท้องที่อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านสบทา อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีความยาวจากต้นน้ำถึงลำน้ำแม่ปิง 115 กม. ในกรณีเกิดมีพายุดีเปรสชันในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ จะทำให้น้ำในลำน้ำต่างๆ ซึ่งเป็นสาขาของลำน้ำปิงไหลลงสู่ลำน้ำปิง อย่างรวดเร็วแต่เนื่องจากลำน้ำแม่กวงนี้มีความลาดชันมากจึงทำให้น้ำในลำน้ำแม่กวงไหลท่วมพื้นที่ทั้งสองฝั่งของลำน้ำแม่กวงไปยังบริเวณจุดบรรจบที่บ้านสบทา และไหลตัดผ่านลำน้ำแม่ปิง จึงมีผลทำให้น้ำในลำน้ำแม่ปิงเอ่อท่วมพื้นที่บริเวณพื้นที่ทั้งสองฝั่งของลำน้ำแม่ปิงในจังหวัดลำพูน จนกระทั่งถึงตัวเมืองเชียงใหม่ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกของราษฎรในบริเวณดังกล่าวได้รับความเสียหายเกือบทุกปี

การพัฒนางานชลประทานในลุ่มน้ำแม่กวง เริ่มขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2472 เมื่อสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าราชกุมารีเสด็จประพาสเชียงใหม่ ทรงมีความดำริ ที่จะทอดน้ำจากลำน้ำแม่กวง เพื่อส่งไปช่วยเหลือการเพาะปลูกในเขตพื้นที่ราบบริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำแม่กวง ในเขตท้องที่อำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอสันกำแพง โดยสร้างฝายทอดน้ำขึ้นพร้อมทั้งขุดคลองส่งน้ำเพื่อกระจายน้ำให้พื้นที่ราบดังกล่าว โดยตั้งประมาณการไว้เป็นเงิน 8 ล้านบาท แต่โครงการก็เลิกล้มไป เพราะขณะนั้นงบประมาณของประเทศไทยมีเพียงปีละประมาณ 6 ล้านบาทเท่านั้น

ต่อมาปี พ.ศ. 2478 เจ้าราชภาดีย์ ได้ลงทุนส่วนตัวสร้างฝายชั่วคราว กั้นลำน้ำแม่กวงขึ้นที่บริเวณหมู่บ้านผาแตก ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมขุดคลองส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกได้ 1,012 ไร่ แต่เนื่องจากการไหลของน้ำในฤดูฝนรุนแรงมาก จึงทำให้ฝายพังทุกปี ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมสูงมากเกินกว่าที่จะรับภาระไว้ได้ เจ้าราชภาดีย์จึงต้องการขายกรรมสิทธิ์ให้แก่กรมชลประทาน เพื่อจัดหางบประมาณปรับปรุงและซ่อมแซมต่อไป ซึ่งกรมชลประทานก็ได้ทำการสำรวจหาข้อมูลเพื่อพิจารณา จึงได้พบเห็นว่าจุดที่สร้างฝายนี้ อยู่ลึกเกินไปถึงแม้จะปรับปรุงก็สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้อีกเพียง 510 ไร่ เท่านั้น ไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้ตามที่ต้องการจึงไม่ตกลงซื้อกรรมสิทธิ์นี้ จนในที่สุดเจ้าราชภาดีย์

ไม่สามารถรับภาระในการซ่อมแซมฝายที่พังทุกปีได้จึงยกกรรมสิทธิ์โครงการชลประทานผาแตกนี้ ให้แก่กรมชลประทาน เพื่อปรับปรุงเป็นฝายถาวรต่อไป

ในปี พ.ศ. 2488 กรมชลประทานได้เริ่มสำรวจรายละเอียดอีกครั้งและได้กำหนดจุดที่ก่อสร้างตัวฝายทดน้ำขึ้นใหม่ ให้อยู่ใต้จากฝายผาแตกเดิมประมาณ 2 กม. และวางแนวคลองส่งน้ำใหม่ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยใช้แนวเดิมประมาณ 4 กม. เริ่มทำการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2490 ตัวฝายเป็นฝายกึ่งถาวรแบบหินทิ้ง โครงยึดเป็นเสาไม้เนื้อแข็ง มีความสูง 3.50 เมตร กำหนดระดับสันฝายที่ระดับ +337.00 (รทก.) ยาว 80.00 เมตร พร้อมทั้งขุดคลองส่งน้ำ สามารถส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกในพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ด และอำเภอสันกำแพง รวมพื้นที่ 25,000 ไร่ งบประมาณค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างนี้ ราษฎรยินยอมออกค่าใช้จ่ายสมทบให้ไร่ละ 35 บาท ซึ่งรวมกับงบประมาณของกรมชลประทานแล้วเป็นค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น 6,778,000 บาท ในปัจจุบันชาวบ้านก็ยังเรียกชื่อคลองสายนี้ตามชื่อเดิมว่า คลองผาแตก สำหรับน้ำส่วนหนึ่งจากประตูระบายปากคลอง ยังสามารถส่งให้กับคลองของชาวบ้านที่ใช้กันอยู่เดิมอีก 2 สาย คือคลองเกาะมะตัน และคลองเมืองวะ ซึ่งเป็นคลองรับน้ำจากฝายเดิมของราษฎรที่สร้างไว้ ทำให้สามารถส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งโครงการจำนวน 60,000 ไร่

เนื่องจากฝายเดิมที่สร้างไม่มีสถิติปริมาณน้ำที่แน่นอน และการออกแบบฝายหินทิ้งมีความยาวเพียง 80 เมตร ปีใดที่มือน้ำมากเช่นปี 2499 ปริมาณน้ำมากถึง 595 ลบ.ม./วินาที ทำให้ฝายเสียหายมาก ดังนั้นในปี 2500 กรมชลประทานจึงได้ปรับปรุงฝายใหม่ โดยเทศบาลนครฝายหินใหญ่ทับหน้าหินทิ้งเดิม และขยายตัวฝายจากยาว 80 เมตร เป็น 120 เมตร พร้อมปรับปรุงอาคารประกอบต่างๆ ตามแนวคลอง เช่น สร้างอาคารรับน้ำเข้าคลอง, ท่อส่งน้ำเข้านา อาคารอัดน้ำ และประตูระบายต่างๆ เพื่อส่งน้ำได้ทั่วถึงในพื้นที่ดอนอีกบางส่วน ซึ่งรวมแล้วเป็นพื้นที่ 74,750 ไร่

ในปี 2516 ได้เกิดดีเปรสชันซ้ำซ้อนระยะใกล้ชิดกันมากในบริเวณลุ่มน้ำแม่ปิงเกิดสภาพน้ำท่วมอย่างหนัก ทำให้ฝายและอาคารชลประทานในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูนหลายแห่งเสียหาย เช่น ฝายแม่แตง และฝายแม่กวง สำหรับฝายแม่กวงเสียหายมากที่บริเวณคันดินตลิ่งฝั่งขวา ต้องทำการซ่อมแซมเป็นการด่วน ดังนั้น กรมชลประทาน จึงได้เริ่มสำรวจข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสภาพของลำน้ำ เพื่อพิจารณาการพัฒนาต้นน้ำต่อไป

จนกระทั่งวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในท้องที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีพระราชดำริให้กรมชลประทานรับดำเนินการพัฒนาลำน้ำแม่กวง โดยการสร้างเขื่อนปิดกั้นลำน้ำ เพื่อจะได้เก็บน้ำที่มีเกินความต้องการในฤดูฝนไว้ สำหรับให้ราษฎรทำการเพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิตในฤดูแล้ง

เนื่องจากราษฎรมีสิทธิถือครองที่ทำกินน้อยอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรตลอดจนบรรเทาอุทกภัยในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังและน้ำแม่ปิงด้วย ดังนั้นกรมชลประทานจึงได้ดำเนินการขออนุมัติต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเปิดการก่อสร้างโครงการแม่กวังขึ้น บริเวณเหนือฝายแม่กวังเดิมประมาณ 1 กม. และคณะรัฐมนตรีเห็นชอบอนุมัติให้กรมชลประทานดำเนินการก่อสร้างเบื้องต้นได้เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2519 และเริ่มการสำรวจ ออกแบบ และก่อสร้างเบื้องต้นในปีถัดมา ทั้งนี้ได้ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่นในการศึกษาความเหมาะสมของโครงการเพื่อขอใช้เงินกู้จากต่างประเทศ ซึ่งคณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ได้เงินกู้ของรัฐบาลญี่ปุ่นรวมทั้งสิ้น 4 สัญญาในระหว่างปี พ.ศ.2525 ถึงปี พ.ศ. 2530 รวมเงินกู้ที่ใช้ในการก่อสร้าง 7,003.5 ล้านบาท

สรุปลำดับขั้นของการดำเนินการก่อสร้างโครงการ

ปี 2520 กรมชลประทานเริ่มสำรวจ ออกแบบ และก่อสร้างงานเบื้องต้น

ปี 2521 เริ่มก่อสร้างเขื่อนแม่กวังฝั่งซ้าย พร้อมทั้งก่อสร้างที่อพยพราษฎร 309 ครอบครัว ออกจากเขตน้ำท่วม

ปี 2524 รัฐบาลไทย โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่นให้ส่งคณะผู้เชี่ยวชาญ (JICA) มาทำรายงานความเหมาะสมของโครงการพัฒนากองกั้นชลประทานแม่กวัง การศึกษาได้เสร็จเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2525

วันที่ 16 กรกฎาคม 2525 รัฐบาลไทยได้ลงนามกู้เงิน OECF ,LOAN TIX-7 งวดที่ 9 จำนวน 430 ล้านบาท เพื่อจ้างบริษัทที่ปรึกษาสำหรับสำรวจและออกแบบ

วันที่ 4 พฤษภาคม 2527 กรมชลประทานได้ลงนามในสัญญาว่าจ้าง บริษัทที่ปรึกษา The Joint Venture of Sanyu Consultants Inc.(Japan) and TEAM Consulting Engineers Co., Ltd.(Thailand) เข้ามาทำงานสำรวจและออกแบบ เขื่อนใหญ่ เขื่อนฝั่งขวาและคลองส่งน้ำ และเตรียมเอกสารในการประกวดราคาพร้อมทำการตรวจสอบและแก้ไขแบบเขื่อนฝั่งซ้าย โดยใช้เงินกู้ OECF , LOAN TIX-7 งวดที่ 9

วันที่ 19 มิถุนายน 2527 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและอนุมัติให้กรมชลประทานดำเนินการโครงการชลประทานแม่กวังต่อไปได้ โดยใช้เงินกู้ของรัฐบาลญี่ปุ่น

วันที่ 11 กันยายน 2527 คณะรัฐมนตรีลงมติอนุมัติให้กู้เงิน OECF , LOAN TXI-7 งวดที่ 11 จากรัฐบาลญี่ปุ่นจำนวน 2,300 ล้านบาท เพื่อนำไปจัดซื้อเครื่องจักร-เครื่องมือมาดำเนินการก่อสร้าง

ในส่วนที่โครงการดำเนินการเอง และจ้างบริษัทที่ปรึกษาโดยให้กระทรวงการคลังพิจารณาบรรจุโครงการไว้ในรายการเงินกู้รัฐบาลญี่ปุ่นงวดที่ 12 และ 13 ด้วย

วันที่ 4 ตุลาคม 2528 รัฐบาลไทยได้ลงนามกู้เงิน OECF, LOAN TXII-P8 งวดที่ 12 จำนวน 9,197 ล้านบาท เพื่อนำไปก่อสร้างตัวเขื่อนใหญ่และเขื่อนฝั่งขวา และจ้างบริษัทที่ปรึกษา

วันที่ 24 ธันวาคม 2528 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทบทวนผลประโยชน์ของโครงการฯ ในด้านเศรษฐกิจ

วันที่ 27 พฤษภาคม 2529 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติเห็นชอบด้วยกับผลการพิจารณาทบทวนโครงการฯ และให้ดำเนินการก่อสร้างต่อไปได้

วันที่ 30 กันยายน 2529 กรมชลประทานได้ลงนามในสัญญาจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษา Sanyu Consultants Inc. และ Team Consulting Engineers Co. Ltd. เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำสำหรับงานก่อสร้างเขื่อนฝั่งซ้าย (โครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่ทอง ระยะเวลาที่ 1) โดยใช้เงินจำนวน 1,860,000 บาท กับอีก 109,710,000 เยน

วันที่ 16 มีนาคม 2530 ประกาศประกวดราคาจ้างเหมาก่อสร้างเขื่อนและอาคารประกอบ (MKP-TXII-P8)

วันที่ 21 กันยายน 2530 ลงนามสัญญาเงินกู้ OECF, LOAN TXIII-8 งวดที่ 13 ในวงเงิน 2,805 ล้านบาท เพื่อใช้ก่อสร้างงานระบบส่งน้ำฝั่งซ้าย และจ้างบริษัทที่ปรึกษา

วันที่ 29 กันยายน 2530 เซ็นสัญญาจ้างเหมาสัญญาที่ MKP-TXII-P8 ก่อสร้างเขื่อนใหญ่ เขื่อนฝั่งขวาและอาคารประกอบ โดยบริษัท ไชน่า สเตท คอนสตรัคชั่น เอนจิเนียริง จำกัด

วันที่ 30 กันยายน 2530 เซ็นสัญญาว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา NIPPON KOEI CO., LTD. SOUTHEAST ASIA TECHNOLOGY CO.,LTD. ASIAN ENGINEERING CONSULTANTS CORP.,LTD. A&R CONSULTANTS CO., LTD. เพื่อให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษางานจ้างเหมาก่อสร้างเขื่อนใหญ่ เขื่อนฝั่งขวาและอาคารประกอบ โดยใช้เงินกู้ OECF, LOAN TXII-P8 งวดที่ 12

ปี 2531 ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนฝั่งซ้ายต่อ พร้อมเริ่มก่อสร้างระบบส่งน้ำฝั่งขวาและฝั่งซ้ายส่วนที่ดำเนินการก่อสร้างเอง

เดือนมิถุนายน 2532 ได้ทำการสำรวจออกแบบอ่างเก็บน้ำห้วยวังธาร เพื่อป้องกันอุทกภัยภายในบริเวณหมู่บ้านวังธาร บ้านตลาดใหม่ และบ้านทุ่งมะหนิว อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ และยังใช้ในการเพาะปลูกในพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่อีกด้วย

วันที่ 7 สิงหาคม 2532 เซ็นสัญญาว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา The Joint Venture of Sanyu Consultants Inc. (Japan) and TEAM Consulting Engineers Co., Ltd. (Thailand) เพื่อให้คำแนะนำและเป็นทีปรึกษางานจ้างเหมาก่อสร้างระบบส่งน้ำฝั้งซ้าย โดยใช้เงินกู้ OECF, TXIII-8 งวดที่ 13

วันที่ 14 กันยายน 2532 เซ็นสัญญางานจ้างเหมาสัญญาที่ MKP-TXIII-8 ก่อสร้างระบบส่งน้ำฝั้งซ้าย โดย LODIGIANI S.P.A. – GIROLA S.P.A. Joint Venture ประเทศอิตาลี

เดือนตุลาคม 2533-กันยายน 2534 ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังธาร ขนาดความจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร เสร็จคิดเป็นราคาค่าก่อสร้างทั้งสิ้น 39,189,800 บาท

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2534 งานก่อสร้างจ้างเหมาสัญญา MKP-TXII-P8 ซึ่งได้แก่งานก่อสร้างเขื่อนใหญ่ เขื่อนฝั้งขวา อาคารระบายน้ำล้นเสร็จ ส่วนงานก่อสร้างเขื่อนฝั้งซ้ายซึ่งเป็นงานที่โครงการทำการก่อสร้างเองก็เสร็จพร้อมกัน

วันที่ 17 ตุลาคม 2535 งานก่อสร้างจ้างเหมาสัญญาที่ MKP-TXIII-P8 ซึ่งเป็นงานก่อสร้างระบบส่งน้ำฝั้งซ้ายเสร็จ งานก่อสร้างระบบส่งน้ำฝั้งขวา และระบบส่งน้ำฝั้งซ้ายในส่วนที่ โครงการดำเนินการเอง (ตั้งแต่ กม.0+000 ถึง กม.6+000) เสร็จพร้อมกัน

ปี 2535-2536 โครงการฯ ได้ทำการก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ ปรับปรุงถนนภายในบริเวณห้วงงาน ราวทางถนนเชื่อมระหว่างเขื่อนใหญ่กับเขื่อนฝั้งซ้าย และโครงการได้ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2536

18 กุมภาพันธ์ 2538 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อเขื่อนแม่กวง ให้กับกรมชลประทานตามที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานชื่อ ว่า “เขื่อนแม่กวงอุดมธารา”

9 กุมภาพันธ์ 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่กวง และทรงประกอบพิธีเปิดเขื่อนแม่กวงอุดมธารา

วัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อพัฒนาลุ่มน้ำแม่กวงให้มีน้ำพอเพียงสำหรับส่งให้พื้นที่การเพาะปลูก ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด , อำเภอสันทราย, อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอบ้านธิ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อีกทั้งเพื่อการอุปโภคบริโภค และบรรเทาอุทกภัยในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน